

Uluslararası İlişkilerde Medeniyet Devleti Kavramı ve Medeniyet Merkezli Yaklaşım

The Concept of Civilization State and Civilization-Centred Approach in International Relations

Journal of Civilization Studies
Volume 8, Issue 1, pp. 81-88
2023
DOI: 10.52539/mad.1303122
Received: 26 May 2023
Accepted: 7 June 2023
© The Author(s) 2023
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Ahmet ÇÖĞEN¹

Özet

Bu çalışma, uluslararası siyasette medeniyet merkezli yaklaşımın, son çeyrek yüzyılda Batılı olmayan devletlerin siyasi, ekonomik ve askeri yükselişinin ardından daha belirgin hale geldiğini tartışmaktadır. Bu çerçevede, değişen uluslararası siyasi dengelerle birlikte Batı-dışı dünyanın, kendini ve çevresini yeniden tanımla isteği duyduğu gözlemlenmektedir. 20. yüzyılda göz ardı edilen din ve kültür gibi normatif olguların, medeniyet kavramı aracılığıyla devletlerin gündeminde yeniden su yüzüne çıktığı, Batı-dışı devletlerin dini ve kültürel kimliklerini adeta yeniden keşfettiği ve Batı dünyası ile olan ilişkilerini gözden geçirdiği görülmektedir. Bu medeniyet merkezli siyaset, Uluslararası İlişkiler alanında yeni kavramsallaştırmaların önünü açmış ve Türkiye, Çin, Rusya, Hindistan gibi devletlerin medeniyet devletleri olarak betimlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda bu çalışma Uluslararası İlişkiler disiplninde yükselen medeniyet merkezli yaklaşımı ve medeniyet devleti yaklaşımını tahlil etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, Medeniyet Siyaseti, Medeniyet Devleti, Batı-dışı devletler

Abstract

This study argues that the civilization-centered approach in international politics has become more apparent following the political, economic, and military rise of non-Western states over the past quarter century. In this context, it is observed that the non-Western world, in conjunction with changing international political dynamics, seeks to redefine itself and its surroundings. It is evident that normative phenomena such as religion and culture, which were overlooked in the 20th century, have resurfaced on the agenda of states through the concept of civilization, leading to a rediscovery of the religious and cultural identities of non-Western states and a reassessment of their relations with the Western world. This civilization-centered politics has opened up new conceptualizations in the field of International Relations and has resulted in states such as Turkey, China, Russia, and India being described as civilization states. In this context, this study aims to analyze the emerging civilization-centered approach and the concept of the civilizational state in the International Relations discipline.

Key Words: Civilization, Civilizational Politics, Civilization-state, Non- Western States

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ahmetcogen@gmail.com, ORCID: 0009-0007-3437-3533

GİRİŞ

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından, uluslararası siyasette kimlik siyasetinin öne çıktığı mutabık olunan bir gerçek olmuştur. Son çeyrek asırda ise özellikle Batı-dışı ülkeler olarak nitelendirilen Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerin uluslararası siyaset tasavvurlarında, medeniyet kavramının ve medeniyet merkezli yaklaşımın daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, medeniyet kavramının din, kültür, gelenek gibi olguları içeren geniş bir muhtevaya sahip olmasının yanı sıra, uluslararası siyaset anlamında da önemli bir değişimi betimlemektedir. Davutoğlu'nun “ben idraki” olarak ifade ettiği medeniyet merkezli siyaset; dini, kültürü ve ortak toplumsal belleği de içeren bir bakış açısı ile Batı-dışı ülkelerin kendilerini ifade etme ve kendilerini uluslararası siyasette yeniden konumlandırma çabası olarak zuhur etmektedir (Davutoğlu: 2018).

Öte yandan, Batı-dışı ülkelerin yükselişi ile birlikte, bu ülkelerin Batı dünyası ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirme isteği duyduğu görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası oluşan ABD (Amerika Birleşik Devletleri) liderliğinde Batı hegemonyasının nispeten gücünü kaybetmeye başlaması, buna karşın Çin, Hindistan ve Türkiye gibi Batı-dışı ülkelerin artan siyasi, ekonomik ve askeri güçleri, söz konusu ülkelerin öz güven kazanmasına neden olmaktadır. Artan nüfuzları ile birlikte zikredilen devletlerin kimliklerini uluslararası siyasette daha çok vurgulama isteği duyduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu vurgulama isteği ise kendini medeniyet olgusu üzerinden göstermektedir. Bu çerçevede, çalışmanın ilk bölümü yükselen medeniyet siyasetini incelerken, ikinci bölüm ise Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye gibi Batı-dışı ülkeler için kullanılan “medeniyet devleti” kavramını tahlil etmeyi amaçlamaktadır.

1. MEDENİYET MERKEZLİ SİYASETİN YÜKSELİŞİ

Medeniyet merkezli siyasetin yükselişini üç başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak, geleneksel seküler/etnik temelli ulus anlayışının dini ve dine ait olguları görmezden gelen yaklaşımı, bu yükselişin başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Bu paradigmaya karşı çıkan medeniyet merkezli yaklaşım, ait olduğu din ve medeniyet dünyasını, kimliğine dair önemli unsurlar olarak ele almaktadır. Irk veya etnisite temelli bir ulus/millet yaklaşımını benimseyen seküler paradigmanın tersine, medeniyet merkezli yaklaşım, dini, kültürü ve toplumsal belleği de içeren çok daha girift bir ulus tasavvuruna sahiptir. Bu çerçevede, Batı-dışı toplumların, ulus-devletleşme ve modernleşme (sekülerleşme) sürecinde, batılılaşma siyaseti gereği göz ardı ettikleri din olgusu, son çeyrek asırda bu devletlerin hem iç hem de dış politikalarında yeniden öne çıkmaya başlamıştır.

İkinci olarak, medeniyet merkezli siyasetin yükselişi, Batı-dışı ülkelerin kolonyal tarihinin bir sonucu olmuştur. Mücadele ile dolu kolonyal tarihin; siyasi, ekonomik ve toplumsal etkileri, başta Hindistan, Latin Amerika ve Afrika coğrafyalarında halen sürmektedir. Sözü edilen coğrafyalar, halen sömürgecilik döneminden kalma siyasi, ekonomik ve kültürel sorunlarla mücadele etmektedir. (Masood ve Nisar, 2020). Bunun yanı sıra, Batı dünyasının, Batı-dışı dünya üzerinde yüzyıllarca uyguladığı siyasi, ekonomik ve kültürel tahakküm, medeniyet merkezli anlayışın yükselişinin bir diğer önemli nedeni olmuştur. Uluslararası İlişkiler'de Batı-dışı ülkeler üzerine yaptığı çalışmalarla öne çıkan Ayşe Zarakol (2018: 109), *Yenilgiden Sonra* adlı kitap çalışmasında; Türkiye, Japonya ve Rusya gibi Batı-dışı ülkelerin siyasetlerini inceleyerek, son çeyrek asırda bu ülkelerde öne çıkan “kimlik” merkezli uluslararası siyaset anlayışının, 19. yüzyıldan bu yana süre gelen yenilgi hissini neticesi olduğunu belirtmektedir. Zarakol “leke metodunu” kullandığı çalışmasında, Batı-dışı ülkelerin “yenilmişliği” hala “kimlik” (leke) olarak taşımakta (taşıtılmakta) olduğunu söylemektedir. Söz konusu ülkelerin, 19. yüzyıldan itibaren galip gelenler tarafından benimsenmek için uğraştıklarını fakat bu çabanın karşılığını alamadıklarını ve bu durumun sonuçlarının ise 21.yüzyıl itibarıyla ortaya çıkmaya başladığını vurgulamaktadır. Bu sonuçlardan en önemlisi ise hiç kuşkusuz bu ülkelerde yükselen kimlik politikaları ve kendi medeniyet havzalarına yaptıkları vurgu olmuştur.

Üçüncü olarak ise Batı-dışı dünyada yükselen medeniyet merkezli yaklaşım, liberalizmin ve kapitalizmin son çeyrek asırda normatif anlamda uğradığı erozyon ile ilgili olmuştur. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan liberalizmin evrensellik iddiası, özellikle 2010 yılından sonra aşınmaya başlamıştır. Liberalizmin, Batı-dışı toplumların din ve dine bağlı gelişen geleneklerini ve toplumsal yapılarını dışlayan paradigması, bu ülkelerde güç kaybetmesine neden olmaktadır. Bu hususla bağlantılı olarak Batı-dışı ülkelerin liberalizmin ve Batı hegemonyasının taşıyıcısı olduğu evrensellik iddiası karşısında kültürel bir başkaldırıya gittikleri, geleneksel ve kültürel değerlerini koruma çabası içinde oldukları görülmektedir.

Öte yandan Batı-dışı dünyada yükselen medeniyet merkezli tasavvurlar, bu tasavvurlarla birlikte yeni kavramsallaştırmaların da yolunu açmıştır. Bu anlamda son çeyrek asırda Uluslararası İlişkiler literatürünü meşgul eden kavramlardan bir tanesi de bir sonraki bölümde açıklayacağımız üzere ‘medeniyet devleti’(civilization state) olmuştur.

2. MEDENİYET DEVLETİ

Geleneksel seküler ulus-devlet anlayışına karşı alternatif bir yaklaşım olarak görülen medeniyet devleti, genellikle uzun bir imparatorluk geçmişine, ayırt edici dini ve kültürel kaynaklara sahip olan Çin, Türkiye, Hindistan ve Rusya gibi ülkeler için kullanılmaktadır. Acyarya (2020) medeniyet devleti kavramının ortaya çıkışının, uluslararası siyasette gücün Batı dünyasından Doğu dünyasına doğru kaymasından bağımsız düşünölemeyeceğini vurgulamaktadır. Söz konusu yazar, siyasi alanda olduğu gibi, medeniyet anlamında da çok kutuplu bir dünyaya geçildiğini vurgulamaktadır. Samuel Huntington’un (2002) kaçınılmaz olarak medeniyetlerin çatışmaya gideceği tezinin aksine, Acharya medeniyetlerin birbiri üzerinde hegemonya kurmak yerine bir birlerinden öğrenme dönemine geçiş yapabileceğini belirtmektedir. Rusya, Çin, Hindistan ve Türkiye gibi ülkelerin güçlü lider profillerine sahip olduğunu vurgulayan Acharya (2020) medeniyet kavramının bu anlamda iç siyaset için de önemli bir siyasi argüman olduğunu belirterek, kavramın doğru kullanılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu çalışma bağlamında ise medeniyet devletini kavramını dört ana başlık altınca incelemek mümkündür.

2.1. Sekülerizmin Aşınması

Medeniyet olgusu, kültürel, tarihsel veya toplumsal birçok unsuru içermesine rağmen, dinler ve dini öğretiler, medeniyetlerin en önemli parçasını oluşturmaktadır. Her önemli medeniyet havzasının zuhur ettiği ve geliştiği bir dini anlayış mutlaka bulunmaktadır. Bu dini anlayış kültürel ve toplumsal değerleri de beraberinde getirmektedir. Ulus devletleşme süreci içinde, Batı-dışı toplumların, “batılı anlamda gelişme için” sekülerleşme çabaları, son çeyrek asırda yerine, dini ve kültürel kimliğin yeniden keşfedilmesine bırakmıştır (Taylor, 2019).

Bu çerçevede medeniyet devletinin, dinden arındırılmış bir ulus inşasına tepki olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. ‘Vestfalyan tipi ulus-devlet ’19. yüzyıldan beri, uluslararası siyasetin biricik siyasi yapısı olarak hâkim bir anlayış olmuştur. Dini, kültürel ve toplumsal olguların devletin kimliğinden arındırıldığı bu yapılar, Batı-dışı dünya tarafından da kabul görmüş, ulus-devlet tek ve en önemli paradigma haline gelmiştir (Taylor 2019). Şüpheli yok ki, bu kabul görüş, Batı dünyasının dünya siyasetinde egemen olmasıyla da yakından ilgili olmuştur. Bir ‘medeniyet standardı’ olarak ortaya çıkan seküler ulus-devlet paradigması, bu paradigma dışında kalan devletler veya toplumlar için zorlayıcı tedbirler içermiştir (Hallaq, 2019).

Medeniyet devleti yaklaşımı, Batı tarihinin zorunlu bir sonucu olarak dinden arındırılmış ırk/etnisite temelli zuhur eden ulus anlayışından, dine ve kültüre verdiği önem anlamında farklılık göstermektedir. Medeniyet devleti olarak betimlenen Çin, Hindistan ve Türkiye gibi devletlerin ulus anlayışı, din ve dine bağlı olarak gelişen toplumsal değerleri içeren, çok daha derin bir tarihi hafızaya dayanmaktadır. Bir başka ifade ile medeniyet devletinin dayandığı ulus bilinci, kökleri Avrupa tarihinde olan bir yapay ulus devlet tanımı yerine, en başta din ve kültür olmak üzere söz konusu ülkelerin binlerce yıllık medeniyet tarihlerine dayanmaktadır. Bu anlamda, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl boyunca, sekülerleşme (modernleşme) siyaseti içinde görmezden gelinen dini, kültürel ve değer merkezli yaklaşımlar, bu devletlerin siyasi ve ekonomik güçlerini arttırmalarıyla birlikte, dinden arınmış, Batılı seküler ulus anlayıştan ayrılmaya başlamıştır. Söz konusu ayrışmanın, devletlerin siyasi ve ekonomik anlamda güçlenmesi ile başlaması ise, bu devletlerin “özgüven” kazanması ile ilintili olmuştur (Davutoğlu, 2018).

Bu çerçevede, Sovyetler Birliği tarihinde ideolojik gerekçelerle görmezden gelinen, buna rağmen Rusya tarihinin ayrılmaz bir parçası olan Ortodoksluk, Sovyetler Birliği’nin parçalanmasının ardından, Vladimir Putin’in başkan seçilmesinin ardından Rusya Federasyonu’nun uluslararası siyasette vurguladığı en önemli hususlardan biri haline gelmiştir. Rusya 2010’lu yıllardan itibaren yürütmekte olduğu uluslararası siyasette, ortak din, ortak tarih ve ortak kültüre olan vurgusunu arttırmaktadır. Kaczmarzka’ya göre (2015: 110); 2014 yılında Soçi’de düzenlenen olimpiyatların açılış töreni esnasında, Rus kültür ve tarihinin yanı sıra, Ortodoksluğun da Rus kimliğinde yer almış olması, Rusya’nın yeni ‘ulus ’yaklaşımının dış dünyaya ilk gösterimi olmuştur. Vladimir Putin liderliğinde Rusya’nın ulus-devlet anlayışını etnik

temelli bir anlayış olmadığını belirten Kaczmarzka (2015), Rus halkının çıkarları (russki narod) anlayışının öne çıktığını vurgulamaktadır.

Yine, Hindistan'ın toplumsal kimliğine olan vurgusuyla öne çıkan BJP Partisi Genel Sekreteri Ram Madhav ise; Hindistan başta olmak üzere, Asya toplumlarının güçlenmesiyle birlikte, ulus-devlet yaklaşımının değil, medeniyet yaklaşımının güçleneceğini “şu andan itibaren Asya dünyaya hükmedecek ve bu her şeyi değiştirecek çünkü Asya'da uluslardan ziyade medeniyetlerimiz vardır” şeklinde özetlemektedir (aktaran Maçaes, 2020). Çok dinli ve çok kültürlü yapısıyla öne çıkan Hindistan, bu anlamda medeniyet merkezli anlayışın ve medeniyet devleti kavramını temsil eden en önemli devletlerinden biri olarak görülmektedir. Aynı zamanda Hinduizm ve Budizm gibi kadim dinlerin de merkezi olan Hindistan'ın medeniyet tasavvurunun, sadece etnik veya ırk temelli bir anlayışla sınırlaması bu manada düşünülemez.

2.2. Medeniyet Jeo-Politiği

Medeniyet devleti olarak nitelendirilen ülkelerin en önemli özelliklerinden biri de kuşkusuz söz konusu devletlerin tarih boyunca hüküm sürdüğü coğrafyalarda önemli imparatorlukların da mirasçısı konumunda olmalarıdır. Daha açık bir ifade ile medeniyet devleti aynı zamanda imparatorluk hafızasına sahip ülkeler için kullanılmaktadır. Bu anlamda medeniyet devleti yaklaşımının tarihin önemli imparatorluklarını temsil ettiği ve bu imparatorlukların uluslararası siyasete geri dönüp dönmediği, medeniyet devleti tartışmasının bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır. Rusya, Çin ve Türkiye gibi aktörlerin medeniyet devleti olarak nitelendirilmesi, şüphesiz bu ülkelerin büyük imparatorlukların devamı niteliğinde devletler olması ile yakında ilgilidir. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell (2020) da Avrupa Parlamentosunda yaptığı konuşmada, eski imparatorlukların geri gelmeye başladığını belirterek, uluslararası siyasette yaşanan değişimi şu sözlerle betimlemektedir.

Avrupa'nın, Rusya, Çin ve Türkiye olmak üzere en azından üç eski imparatorluğunun geri gelmekte olduğu koşullarla karşı karşıya bulunduğunu söyleyebiliriz. Geçmişin büyük imparatorluklarının kendi yakın komşuluk bölgelerinde, küresel ölçekte bir yaklaşımla geri geldiği, bu koşulların bizim için yeni bir ortamı temsil ettiğini söyleyebiliriz.

Borrell'in yeni bir ortam olarak tasvir ettiği siyaset, zikrettiği devletlerin artan siyasi, ekonomik ve askeri güçleri ile orantılı olarak, benzer dini ve kültürel hafızayı paylaştıkları coğrafyalara artan ilgileri olmuştur. Rusya'nın eski Sovyetler Birliği coğrafyasında kaybettiği siyasi nüfuzunu geri kazanmaya başlaması, Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nin bir dönem hüküm sürdüğü bölgelerde artan siyasi ve ekonomik etkinliği, Çin'in ise tüm dünyada büyüyen jeo-politik gücü, Borrell tarafından yeni bir ortam olarak tasvir edilmektedir.

Söz konusu devletlerin yakın coğrafyalarına ile ilişkilerini geliştirmek istediği, bir gerçeklik olarak gözlemlenmektedir. Her şeyden önce, bu ülkeler, dünyanın önemli ekonomik güçleri olarak, ekonomilerini büyütme amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, ortak din ve kültür tarihine sahip ülkelerle siyasi ve diplomatik anlamda da iş birliğine gitmek arzusunda görülmektedir. Üçüncü olarak ise, hem Türkiye hem Rusya hem de Çin, çevre ülkelerle dinsel, kültürel ve tarihsel bağlarla sahip; çok daha önemlisi ise bir dönem dini, kültürel ve tarihi bağları olduğu çevre ülkelere 'ev sahipliği' yapmış ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Mirasçısı oldukları imparatorlukların merkezleri olan bu ülkeler, imparatorluk toplumsal hafızasına hala sahip görünmektedirler. Bu hafıza, merkez ülkelerin, çevre ülkelerde yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylarla daha yakından ilgilenmesine neden olmaktadır. Daha açık bir ifade ile, söz gelimi; Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp ulus-devlet olarak ortaya çıkan birçok devlet olmasına rağmen, bu ülkelerden hiçbiri Türkiye gibi diğer ülkelerle yakından ilgilenmemektedir. Buna rağmen, bunu salt bir 'imparatorluk yaklaşımı' olarak nitelemek eksik bir yorum olacaktır. Günümüzde buna benzer bir yaklaşım; Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerde gözlenmektedir. Türkiye'ye veya Rusya'ya göre siyasi bir imparatorluk tarihine sahip olmamalarına rağmen, Hindistan ve Brezilya gibi Batı-dışı devletler de ortak din, kültür ve dil paydasına sahip olduğu ülkelerle, ilişkilerini geliştirme çabasında görünmektedir.

2.3. Kültürel Tepki

Batı-dışı devletlerde ve toplumlarda yükselen medeniyet söyleminin, Batı dünyasının kültürel anlamda hegemon hale gelmesiyle yakından ilişkisi vardır. Özellikle, Sovyetler Birliği'nin de yıkılmasıyla beraber, küresel anlamda Batı dünyasına karşı duracak siyasi, ekonomik ve askeri bir gücün kalmaması, kültürel manada da tahakkümü beraberinde getirmiştir. Batı dünyasının kültürel ve toplumsal değerleri,

küreselleşmenin etkileri ile beraber, yer kürenin tüm bölgelerine yayılmıştır. Beraberinde ‘evrensel kültür’ iddiasını da taşıyan Batı merkezli kültürel ve toplumsal değerler, Batı-dışı dünyayı tahakkümü altına almaya başlamıştır. Başka bir ifade ile Batı kültürü kolaylıkla evrensel sıfatını taşıırken, Batı dışı kültürler ise yerel kültürler olarak nitelenmiş, evrensellik iddiası bir yana, gelişmesi gereken kültürler olarak görülmüştür. Halimi (1998), Soğuk Savaş sonrası oluşan ABD hegemonyasına “tüm insanlığın gelişimi bu kadar benzer bir biçimde ve bu denli ABD modelinden esinlenmiş olarak nadiren tasarlanmıştır” diyerek dikkat çekmektedir. Asad da ABD’nin Batı modelini sürdürmek hedefi ile farklı bölgelere müdahalelerde bulunduğunu, “yerel koşulların, evrensel sayılan değerlere göre ıslahına yardımcı olmaya çalıştığını” belirtmektedir (Asad, 2020: 27).

Cooker (2019: 181) söz gelimi, Batı merkezli düşünce ve kültür dünyasının bireye olan aşırı vurgusunu ve bu vurgunun Batı-dışı toplumlara dayatılmasını Çin bağlamında şöyle eleştirmektedir:

Çinliler bireylerle ilgilenmiyor değil, ancak ülkenin tarihi Çin devletini açıkça başka bir yöne itti. Çin’de toplumsal uyum her zaman Avrupa’da Yunanlılar tarafından teşvik edilen “benliğin” yetiştirilmesinden daha önemli olmuştur ve belki de bunun nedeni coğrafya ile ilgilidir. Çin coğrafyası, pirinç ekimi için devasa sulama projelerini ve tarım programlarını teşvik etti ve bu da ekip çalışmasına, bu durum Konfüçyüsçülük gibi her şeyin birbirine bağlı olduğu konusundaki felsefelere yansıyan bir inanca imkân verdi. Bugün bile bireyselleşmenin devlet tarafından teşvik edilmemesi, devletin tüm bireyleri aynı saydığı anlamına gelmez. Ama insanların farklı görüşlere sahip olması başka, bunları dile getirmek başkadır. Bu kulağa baskıcı geliyorsa, Çin imparatorlarının insanların ne düşündüğüne genellikle çok az ilgi gösterdiğini hatırlamalıyız. Buna rağmen, dini inançları için insanları kazıkta yakmadılar; Katolik Engizisyonunun dünyada eşdeğeri olmamıştır”.¹

Bunun yanında Cooker’ın belirttiği “Çinliler bireyle ilgilenmiyor değil” ya da “devletin tüm bireyleri aynı görmediği” vurgusu ciddiyetle ele alınması gereken bir eleştiridir. Bu eleştiri, Doğu dünyasına bakışta sıklıkla tekrarlanan Doğu dünyasında bireye önem verilmediği ya da Doğu dünyasında mühim olanın sadece aile olduğu gibi oryantalist bakış açılarını vurgulamak açısından önemlidir. Elbette, Doğu’da toplumsallık ve aile, Batı toplumlarına nazaran daha baskın ve daha el üstünde tutulan olgular olarak görülmektedir. Öte yandan bu Doğu toplumlarında bireyin hiçbir anlamının olmadığı ve bireyselleşmenin tamamen göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir.

Öte yandan, Batı-dışı toplumlar insan hakları gibi pozitif normların gelişmesini; insanlığın müşterek amaçları doğrultusunda desteklemekle beraber, sadece Batı dünyasının insan tasavvurunu ele alan bir insan hakları tanımına da karşı çıkmaktadır. Toplumlarının kendi dini, tarihsel ve kültürel değerlerinin korunmasına ve sonraki nesillere taşınması konusunda hassasiyet gösteren Batı-dışı toplumlar, bu değerlerin yitirilmesi tehlikesi karşısında, olumsuz tepki göstermektedirler. Wael Hallaq (2020) da Batı merkezli bir evrensellik iddiasının anlamsız olduğunu vurgulayarak, insan haklarının Batı dünyasının içinde dahi nasıl farklılaştığını şöyle açıklamaktadır:

Mutlak evrenselliğin sonucu tabii ki durağanlık ve katılık olacaktır. Batı’nın içinde dahi, hakların uygulanması bir ulus veya bölgeden ötekine farklılık arz eder. Örneğin Kuzey Avrupa’da ekonomik haklar öncelenmiş, buna karşılık Doğu Avrupa’da siyasi haklara daha yüksek öncelik verilmiştir. Ayrıca dünyanın başka bölgeleri Batılı insan hakları kaydına yerli kavramlar eklemiştir. Örneğin Afrika’da cemaat ve cemaatsel haklar ve “konsensüs hakkı” böyledir (Hallaq, 2020: 166).

Son olarak, Batı-dışı toplumların devlet ile olan ilişkileri de tarihsel olarak Batı dünyasından farklıdır. Schmitt’in vurguladığı (2020) gibi, Batı toplumları için ulus-devlet, ilahi olanın yerine geçen, yani ilahi olanın tecessümü bir yapı olarak görülürken, Batı-dışı toplumlar için bir vasıta olarak görülmektedir. Bir başka ifade ile Batı-dışı toplumlarda devlete olan bakış açısında mühim olan, devletin kendisi ile beraber devletin kapsadığı toplum için gösterdiği işlevdir. Elbette, Batı dışı toplumlar için de devlet, tarihi

¹ Cooker (2019), kültür devrimi ile yaşanan vahşetin ve milyonlarca insanın canına mal olan siyasi olayların, Asya geleneğinin değil tam tersi Çinlilerin, Avrupalılar gibi davranmaya başlamasının sonucu olduğu belirtmektedir.

ve geleneksel olarak manevi bir olgu olmuştur. Devletin din, medeniyet, kültür ve gelenekle iç içe geçen, sınırları muğlak bir ilişkisi her zaman bulunmuştur. Yine Schmitt'den yardım almak gerekirse “otorite içermeyen bir siyaset yoktur ve inanç kültürü olmayan bir otorite yoktur” (Schmitt, 2020:17). Bu nokta da vurgulanmak istenen Batı-dışı toplumların Schmitt'in (2020) bahsettiği gibi bir sekülerleşme tecrübesi yaşamadığı için devleti, 'ilahi olanın yerine' geçecek bir olgu olarak görmediği hususudur.

Medeniyet devleti alanında en kapsamlı çalışmalardan birine imza atmış olan Jacques'e göre (2012) ise, bu durum, örneğin Çin toplumunu devlete olan bakış açısı ve devletten beklentileri ile yakından ilgilidir. Çin toplumu devleti bir 'vasita' olarak görürken, bu vasitanın temel amacının benzersiz Çin medeniyetini ve bu medeniyete ait olan kültür ve değerlerin korunması olduğunu düşünmektedir. Çin tarihi ve toplumsal yapısına göre, Çin devletinin ilk görevi, Çin medeniyetini dışardan gelecek saldırılara karşı korumaktır.

Benzer bir anlayış Rusya'da da görünmektedir. Son dönemde Putin liderliğinde devlet otoritesinin çok fazla arttığı gözlemlenen Rusya'da da, devlet aslında “araç” olarak ele alınmakta, temelde üzerinde durulan unsurun “Russkii mir” yani Rus halkını ve ortodoksluğu kapsayan Rus kültürü olduğu vurgulanmaktadır (Kaczmarzka, 2015: 110; Cooker, 2019).

Bu anlamda Batı-dışı toplumların, ulus/millet anlayışının, Benedict Anderson'un (2011) “hayali cemiyetler” yaklaşımından ayrıştığını belirtmek gerekmektedir. Batı-dışı toplumlar, bugün, modernleşme süreciyle birlikte uzak kaldıkları kadim değerleri tekrar keşfederken, başta din olmak üzere, kültür ve değer dünyalarını, yani medeniyetlerini, çok daha fazla önemsemektedir. Gerek devlete gerekse topluma bakış açıları, sonradan oluşturulmuş salt liberal/seküler bir paradigma yerine, ait oldukları kültür ve değer dünyasını vurgulayan bir metafiziği içeren çok daha girift bakış açısını benimsemektedirler.

2.4. Yükselen Popülizm

Şüphesiz, artan teknolojik imkânlar ve haberleşme ağları sayesinde, devletlerarası siyaset ve diplomasi çok daha görünür hale gelmiştir. Bireylerin, mensubu olduğu devletin yürüttüğü dış politikaya veya ortaya koyduğu uluslararası siyaset tasavvuruna olan ilgisi, bilgisi ve erişimi artmıştır. Bunun yanı sıra özellikle ekonomik anlamda ortaya çıkan küreselleşme ile birlikte, devletlerarasındaki ilişkilerin, bireylerin hayatını çok daha fazla etkileyen boyutları oluşmuştur. Gerek devletlerarasındaki ekonomik ilişkiler gerek diplomatik ve siyasi ilişkiler, sıradan insanlar için geçmişe nazaran daha önemli hale gelmiştir. Bu anlamda, devletlerin yürüttüğü dış politikanın, iç politika etkileyen niteliksel ve niceliksel ağırlığı artmıştır.

Serbest seçimlerin yapıldığı devletlerde ve toplumsal meşruiyetin önemli olduğu ülkelerde, devlet başkanlarının veya hükümet yetkililerinin ortaya koyduğu dış politika ve bu dış politika bağlamında ortaya koyduğu söylemler, iç siyaset bakımından da önem kazanmaktadır (Mitchell ve Massoud, 2009). Serbest seçimlerin yapıldığı ülkelerde iktidarda olan hükümetler, dış politikada elde ettikleri zaferleri ve dış politikada ortaya koydukları söylemleri kamuoyunu etkilemek için daha fazla kullanırken, muhalif kesimler de dış politikada karşılaşılan başarısızlar üzerine yoğunlaşmaktadır.

Bu anlamda Batı-dışı devletlerin son çeyrek asırda uluslararası siyasette ortaya koydukları medeniyet merkezli yaklaşımın, iç politikayı ve iç kamuoyunu da etkilemeyi amaçlayan unsurlara sahip olması şaşırtıcı değildir. Söz gelimi; Türkiye, Hindistan veya Rusya gibi Batı-dışı ülkeler, meşruiyet zeminin seçim yoluyla sağlandığı ülkeler olarak, dış politikada ve uluslararası siyasette ortaya koydukları medeniyet tasavvurunun, iç politikayı da etkileyen yönleri bulunmaktadır. Bu ülkeler, aynı zamanda, güçlü ve karizmatik lider profilleri tarafından yönetilen ülkelerdir. Hususiyetle muhafazakâr ve dindar bir tabana sahip olan Recep Tayyip Erdoğan, Vladimir Putin ve Narendra Modi gibi karizmatik liderler, söz konusu muhafazakâr ve dindar seçmen kitlesinin desteğinin devamı için medeniyet gibi normatif kavramları giderek daha fazla kullanmaktadır.

Diğer taraftan, medeniyet kavramının popülizm bağlamında kullanımı sadece Batı-dışı dünyaya özgü bir durum değildir. Gerek Avrupa'da gerekse ABD'de son çeyrek asırda yükselen sağ popülist hareketler, din, kültür ve geleneklere olan vurgularını giderek arttırmaktadır. Özellikle, Batı-dışı ülkelerde yaşanan siyasi, ekonomik krizler ve savaşlardan dolayı Avrupa'ya göç edilmesiyle, Avrupa'da sağ partilerin yükselişi, bu partilerin medeniyet kavramına dolayısıyla “Hristiyan Batı medeniyeti” olgusuna olan vurguyu arttırmasına neden olmuştur. Avrupa'da artan Müslüman nüfusu ve bu nüfusun kamusal alanda hiç olmadığı kadar görünürlük kazanması, Avrupa'da ‘Hristiyan Batı medeniyeti’ kavramının çok daha fazla gündemi meşgul etmesini beraberinde getirmiştir.

Bu alışma açısından önemli olan husus hem Batı dünyasında hem de Batı-dışı dünyada yükselen muhafazakâr ve sağcı siyasetin neden medeniyet kavramını seçtiği hususudur. Kolaylıkla geleneksel anlamda milliyetçi veya ırkçı bir söylem üretilmesi mümkün iken, farklı siyasi iklimlerde medeniyet merkezli söylemin kullanılmasının özel bir anlamı var mıdır? Brubaker'e (2017) göre, Batı dünyasında artan medeniyet söylemi, modern Avrupa sağındaki önemli bir değişimi işaret etmektedir. 2000'li yıllara kadar devam eden hâkim seküler anlayış, geleneksel Avrupa sağının "muhafazakâr" taleplerini karşılamakta yetersiz kalmış, bu durum ise başta Avrupa tarihinin önemli parçalarından biri olan Hristiyanlığın dışlandığı gerekçesiyle, eleştirilere neden olmuştur. Bu erevede, Hristiyanlığın ve Hristiyanlığa ait kültür ve değer dünyasının, Batı dünyasının oluşmasındaki rolünün göz ardı edilmesine yönelik tepki, dini ve inancı da içeren medeniyet kavramına olan ilgiyi arttırmıştır.

şüphesiz bu durumu; Avrupa'nın din eksenli bir siyaset yürütmeye başladığını veya seküler siyasetten vazgeçtiğini gösteren bir değişim olarak nitelemek, fazla iddialı bir argüman olacaktır. Bunun yerine, Asad'ın (2020) da vurguladığı gibi Batı dünyasında yükselen medeniyet söylemi Hristiyanlığı ve Hristiyanlığın sekülerleşme sürecini de içeren geniş bir tarihsel süreci betimlemektedir. Daha açık bir ifade ile Avrupa'da yükselen medeniyet merkezli yaklaşım, dini olanın yükselişinden ziyade, Batı dünyasının kendini Batı-dışı dünyadan ayıran dini, kültürel, toplumsal ve tarihi olgulara yaptığı bir vurgu olarak öne kmaktadır.

SONUÇ

Batı-dışı dünyanın yükselişi ile beraber din, kültür ve medeniyet gibi olguların hem uluslararası siyasetin gündemini hem de Uluslararası İlişkiler disiplininin gündemini daha fazla meşgul etmesi kaçınılmaz görünmektedir. Çin, Rusya, Hindistan ve Türkiye gibi Batı-dışı ülkeler artan siyasi, ekonomik ve askeri güçleri lsnde; kendi dini, kültürel ve tarihi kimliklerine yani medeniyet dünyalarına olan vurgularını arttırmaktadır. Bu çerçevede söz konusu devletlerin dış politikalarını ve uluslararası siyasetteki tasavvurlarını anlamak için yeni kavramlara ve yeni anlayışlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Son dönemde sıklıkla kullanılan medeniyet devleti kavramı, bu ihtiyaç doğrultusunda ortaya kmıştır. Dini ve kültürel olgulardan arındırılmış geleneksel seküler ulus-devlet anlayışına alternatif bir yaklaşım olarak sunulan medeniyet devleti yaklaşımı, Batı-dışı dünyanın siyasi, kültürel ve toplumsal dinamiklerinin, Batı dünyasından farklı olduğu üzerinde durmaktadır. Batı-dışı dünya için din, kültür ve toplumsal değerlerin vazgeçilmez unsurlar olduğu üzerinde duran medeniyet devleti kavramı, tek taraflı ve Batı merkezli bir evrensellik iddiasına karşı kmaktadır. Batı siyasi, ekonomik ve kültürel tarihinin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan sekülerizm, bireysellik, serbest piyasa gibi olgulara şüphe ile yaklaşan Batı-dışı dünya, uluslararası siyasette g kazanmaya başlamasıyla, zikredilen olgulara olan itirazlarını yükseltmektedir.

KAYNAKÇA

- Acharya, A. (2020). The Myth of the “Civilization State”: Rising Powers and the Cultural Challenge to World Order. *Ethics & International Affairs*, 34(2), 139-156.
- Anderson, B. (2011). *Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Asad, T. (2020). *Seküler Çeviriler: Ulus-Devlet Modern Benlik ve Hesapçı Akıl*. İstanbul: Vakıf Bank Kültür Yayınları.
- Borrell, J. (2020). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Rolü: Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı Josep Borrell'in AP Genel Kurulunda yaptığı konuşma. <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/turkiyenin-dogu-akdenizdeki-rolu-yuksektur>
- Brubaker, R. (2017). Between nationalism and civilizationism: The European populist moment in comparative perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 40(8), 1191-1226.
- Coker, C. (2019). *The rise of the civilizational state*. John Wiley & Sons.
- Davutoğlu, A. (2018). *Medeniyetlerin Ben İdraki*. İstanbul: Küre Yayınları
- Halimi, S. (1998). Liberal dogma shipwrecked. *Le Monde Diplomatique*.(English version) 10-11.
- Hallaq, B.W. (2019). *İmkansız Devlet: Modern Çağda Bir İslam Devleti Niçin Mümkün Değildir*. İstanbul: Babil Kitap.
- Hallaq, B.W. (2020). *Şarkiyatçılığı Yeniden Düşünmek: Modern Bilginin Felsefesi*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Huntington, S. P. (2002). *Medeniyetler Çatışması*,(Çev.) Murat Yılmaz. İstanbul. Vadi Yayınları.
- Jacques, M. (2012). *When China rules the world: The rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World* [Greatly updated and expanded]. Penguin UK.
- Kaczmarek, K. (2015). *The Politics of Representing the International: International Society and the Russian World* (Doctoral dissertation, Aberystwyth University)
- Macães, B. (2020). The attack of the civilization-state. *Noema Magazine*.
- Mitchell, D. ve Massoud, T.G. (2009). Anatomy of Failure: Bush's Decision-Making Process and the Iraq War. *Foreign Policy Analysis*, 5(3): 265–286.
- Schmitt, C. (2020). *Siyasi İlahiyat*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Taylor, C (2019). Sekülerizmin Biçimleri, *Cogito*. 94.
- Zarakol, A. (2018). *Yenilgiden Sonra Doğu Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.